

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
збірник наукових праць
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса
2023

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І. Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В. А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – професор **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Лещій Н. П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л. В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С. Д. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Галущенко В. І. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Григор'єва Л. В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

УДК:376

ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

Особливу роль в процесі формування основних елементів самосвідомості дітей із загальним недорозвитком мовлення відіграє родина, зокрема стиль сімейного виховання. Найбільш небажаним у цьому контексті є попустительський. А прийняття батьками своєї дитини благоприємно впливає на самосприйняття дитини.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у поглибленому вивченні впливу стилів сімейного виховання на позитивні динаміки мовленнєвого розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя, 2005. С. 78-107
2. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 365 с.
3. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: дис. на здобуття...доктора психологічних наук: спец.19.00.08 «Спеціальна психологія»; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. К., 2017. 502 с.
4. Baltaxe C. & Simmons J. Communication deficits in preschool children with psychiatric disorders. *Seminars in speech and Language*, 1988. V. 8. P. 81 – 90
5. Beitchman J., Hood J., Inglis A. Psychiatric risk in children with speech and language disorder. *J. of Abnormal Child Psychology*, 1990. V. 18. P. 282-296.
6. Tarkowski Z. Semantic Development of the Utterance of the Stutterers at the Preschool Age. *J. of fluency Disorders*. 1994. V. 19. N. 3.

Бабова І. К., Степаненко А. О.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Постановка проблеми. Вивчення психічного розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями закладене в наукових трудах Л. Виготського. Він вказував на соціально обумовлену природу вищих психічних функцій, їх системну будову і провідну роль мовлення в формуванні психічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, займались вивченням питань діагностики та корекції мовленнєвих порушень, зокрема Н. Гаврилова, Н. Кабельнікова, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, М. Шеремет і ін. Науковці підкреслюють, що відхилення в мовленнєвому розвитку є фактором, що порушує умови гармонійного розвитку особистості дитини. Вони виділяють цілий ряд патологічних порушень психічного розвитку у дітей з недорозвитком мовлення.

Метою статті є вивчення теоретичних засад особливостей розвитку а дітей з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш значні порушення психічного онтогенезу відзначаються у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

Під терміном «загальний недорозвиток мовлення» розуміють різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи при збереженому слуху та інтелекті [3].

Деякі форми загального недорозвитку мовлення, можуть виникнути на тлі негативного соціально-психологічного впливу: депривація в період інтенсивного формування мовлення, недолік мовленнєвої мотивації з боку оточуючих, конфліктні взаємини в сім'ї, неправильні методи виховання, білінгвізм і т.д. При поєднанні цих чинників з органічної патологією нервової системи, порушення мовленнєвого розвитку набуває більш стійкий характер.

Узагальнюючи дані психолого-педагогічної та медичної літератури, можна зробити висновок про складність і різноманітність комплексу різних причин, що викликають загальний недорозвиток мовлення. Найбільш часто має місце поєднання спадкової схильності, несприятливого виявлення і пошкодження або порушень дозрівання мозку під впливом різних тератогенних факторів, що діють у внутрішньоутробному періоді, в момент пологів або в перші роки життя дитини.

В логопедії виділяють два основні підходи до класифікації загального недорозвитку мовлення: клінічний підхід та психолого-педагогічний підхід.

На підставі психолого-педагогічного підходу Р. Левіною розроблена періодизація проявів загального недорозвитку мовлення, в основі якої лежить рівень мовленнєвих можливостей дитини і характер її мовленнєвої активності. Дана класифікація дозволяє об'єднувати дітей із ЗНМ в групи для здійснення корекційно-розвиваючої роботи, варіювати терміни, форми і методи навчання та виховання дітей. За класифікацією виділяють три рівні ЗНМ від першого найтяжчого (немовленнєві діти) до третього, найбільш легкого недорозвитку мовлення.

Діти дошкільного віку із ЗНМ, крім специфічних неврологічних і мовленнєвих порушень, мають ряд особливостей психічного розвитку, що характерні для всіх рівнів недорозвитку мовлення. Зазначені особливості розглядаються як вторинні порушення в пізнавальній та особистісній сфері.

Вчені І. Мартиненко та Ю. Рібцун відзначають, що у дітей із ЗНМ неповноцінна мовленнєва діяльність накладає негативний відбиток на формування сенсорної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфери.

Науковці Е. Данілавичуте, І. Омельченко, М. Шермет вказують, що в ряді випадків у дітей із ЗНМ, в силу поєднання первинного і вторинного дефектів, розвиваються патологічні якості особистості, невротичні риси характеру, зокрема, замкнутість, негативізм, невпевненість в собі, напружений стан, підвищена дратівливість, образливість. На думку В. Тищенка, порушення мовленнєвого розвитку затримують формування пізнавальної і організуючої функцій мовлення, так як при цьому мовлення не стає засобом мислення, а мова оточуючих людей не завжди є для дитини адекватним

способом передачі інформації та суспільного досвіду. Цей факт підтверджують і дослідження Н. Пахомової. При розподілі дітей із ЗНМ за характером навченості, вчена виявила, що у 78% учнів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення і у 93% школярів із ЗНМ, провідною недостатністю в структурі навчальної діяльності є мотиваційно-регуляторні розлади. У дітей виявляється недостатня психічна активність при виконанні пізнавальних завдань, швидка стомлюваність, виснаженість, розгальмованість.

Всі рівні ЗНМ характеризуються тим, чи іншим ступенем незрілості вищих психічних функцій, в основі якого покладені різні варіанти порушень ЦНС.

І. Марченко та І. Омельченко, вивчали особливості пізнавальної діяльності молодших школярів із недорозвиненням мовлення в порівнянні зі школярами із затримкою психічного розвитку (ЗПР), виявили значну різномірність рівня розвитку основних компонентів пізнавальної діяльності у дітей із ЗНМ. За їхніми даними близько третини учнів із ЗНМ демонструють відносно високі, а 37,6 - низькі показники виконання невербальних завдань, тоді як у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком спостерігаються складні реакції супроводжуючого характеру. У випадках тяжких порушень мовлення, за типом моторної алалії, проявляються порушення психомоторного розвитку, розлади поведінки та емоційно-вольової сфери. У порушеннях інтелектуальної діяльності і розладах особистісної сфери та поведінки велику роль відіграє недостатність довільної регуляції психічної діяльності. Фактичні дані демонструють стабільну наявність особистісних порушень при різних ступенях ЗНМ. В якості ключових складових зазначених порушень можна виділити: порушення мовленнєвого опосередкування, емоційну нестійкість, труднощі організації довільної поведінки, несформованість саморегуляції, а також широкий спектр комунікативних труднощів. Комунікативні порушення посилюють негативний вплив на особистість дитини.

Взаємозумовленість мовленнєвих і комунікативних умінь у даній категорії дітей призводить до того, що такі особливості мовленнєвого розвитку як бідність і недиференційованість словникового запасу, явна недостатність дієслівного словника, своєрідність зв'язного висловлювання перешкоджають здійсненню повноцінного мовленнєвого спілкування. Наслідком цих труднощів є зниження потреби в спілкуванні, несформованість всіх основних форм комунікації, особливості поведінки - незацікавленість в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, негативізм.

Отже, можна зробити висновок, що у дошкільників із ЗНМ відзначається низка патологічних особливостей психіки. Її розвиток по ряду компонентів відрізняється від динаміки становлення у дошкільників з нормальним мовленням. Діти з порушеннями мовленнєвого розвитку мають

спочатку дефектне ядро смислового опосередкування, навколо якого будуватиметься все різноманіття психічних новоутворень дошкільного віку.

Однак не тільки саме порушення мовлення формують сукупність факторів, що ускладнюють нормальний хід становлення особистісної сфери дитини із ЗНМ. Мовленнєва комунікація, якщо врахувати всі види мовлення (говоріння, слухання, письмо), є постійним станом людини. Природно, що як складні порушення мовленнєвого розвитку дітей, які формуються на основі органічної патології мозку, так і більш легкі, функціональні, призводять до перебудови умов розвитку особистості дитини. Однак глибину спотворень якостей особистості і її форми багато в чому визначає ставлення оточуючих до дитини з мовленнєвими порушеннями.

Спостереження показують, що для більшості батьків факт навчання дитини в спеціальній групі є психічною травмою. Спроба приховати від оточуючих порушення призводить до розвитку у дитини почуття неповноцінності, конфлікту між бажаним і реальним «Я», а у батьків позиції прихованого або відкритого заперечення або гіперкомпенсації. Крім того, більшістю дослідників визнається той факт, що дошкільники із ЗНМ в більшості критичні по відношенню до свого мовленнєвого порушення. Відповідно, невротична позиція батьків може значно посилити негативне ставлення дитини до свого мовлення і до себе. Батьки, як правило, пов'язують з дітьми свої нереалізовані надії, однак народження хворої дитини значно зменшує шанси на їх здійснення, що породжує у батьків цілий комплекс психологічних проблем. Створюється психологічне протиріччя між очікуваннями і неможливістю їх здійснення. Це протиріччя ще більш посилюється в разі, коли порушення розвитку проявляються не в формі фізичних дефектів, а як психічна особливість, що різко обмежує можливість самореалізації. Конфлікт між видимим благополуччям і проблемами в розвитку створює в родині складну психологічну ситуацію.

Висновки та перспективи. Науковцями виявлено пряму залежність між проявами окремих порушень особистісного розвитку (тривожність, агресивність, страхи, замкнутість) і характером дитячо-батьківських відносин. Важливу роль в формуванні порушень особистісного розвитку у дошкільників із ЗНМ відіграє неблагополучна ситуація в сім'ї, пов'язана з неправильним ставленням батьків до порушень мовлення у дитини.

Незалежно від особливостей структури мовленнєвого дефекту, діти із ЗНМ не можуть спонтанно стати на онтогенетичних шлях розвитку мовлення. Для подолання ЗНМ необхідно проводити спеціальні корекційні заходи.

Список використаних джерел:

1. Данілавічюте Е. А. Методика подолання фонемо-графічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта. 2004. Вип. 1. С. 99-134.
2. Мартиненко І. В. Логопсихологія: курс лекцій : навчальний посібник. 2 вид., виправл. і доповн. Київ : ДІА, 2016. 116 с.

3. Марченко І. С., Лужецька Г. М. Корекція уваги у першокласників із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 154-160.
4. Омельченко І. М. Методологеми дослідження комунікативної діяльності дошкільника із затримкою психічного розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення*: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 21 червня 2018 р.). К. : «Наша друкарня», 2018. С.113-119.
5. Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип.4. С. 3-18.

Венгер А. С., Загранична В. О.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ДТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Анотація. У статті розглянута тема психічного здоров'я дітей з розладами аутистичного спектру. Ця тема на сьогодні є досить актуальною, так як обумовлюється щорічним збільшенням народжуваності дітей, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку різного ступеня тяжкості та потребують ефективних форм і методів корекційної роботи з ними.

Постановка проблеми. Аутизм займає особливу позицію серед дитячих патологій у зв'язку з важкістю, тривалістю та впливом на всю родину. Підвищення інтересу до проблеми аутизму та аутистичних проявів в Україні за останні десятиліття відображається у працях відомих науковців у сфері корекційної педагогіки, спеціальної психології, психіатрії, медицини та генетики. Діти з розладами аутистичного спектра потребують різносторонньої та цілеспрямованої допомоги, підтримки, корекції, що забезпечується поєднанням цілого комплексу індивідуальних та підгрупових, групових заходів [1, с. 58].

Отже, постає необхідність дослідження особливостей різних методів обґрунтування розладу аутистичного спектру за такими терапіями як: е ТЕАССН-програма (Е. Шоплера) і поведінкова терапія – АВА (Б. Скінером).

Методологічною основою дослідження аутизму стали: К. Островська, Т. Скрипник, Тарасун В.В., Хворова Г.М. зокрема англійських і американських учених: Гілберг К, Н.Г. Манеліс, Robert M., Фон Шліппе А., Швайцер Й., Є. Блейлер та ін.

Мета – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити вплив нейрокорекції на розвиток емоційних процесів у дітей з розладом аутистичного спектра.